

ZBIGNIEW BABIK* | UNIwersytet Jagielloński

RAFAŁ SZEPTYŃSKI** | Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków

PIOTR TAMECZKA*** | Badacz niezależny, Sieradz

Z doświadczeń autentyfikacji (i interpretacji etymologicznej) wątpliwych kartograficznych postaci nazw terenowych i wodnych Wyżyny Częstochowskiej¹

Słowa kluczowe: autentyfikacja przekazów nazewniczych, toponimia Jury Częstochowskiej, *Biakło*, *Ciesiec*, *Szczelkica*.

<https://doi.org/10.31286/JP.00588>

Jura Krakowsko-Częstochowska, jeden z ważniejszych regionów turystycznych południowej Polski, nie skupiała dotąd szczególnej uwagi badaczy nazewnictwa geograficznego. Została wprawdzie objęta systematycznymi badaniami kilku jego kategorii – ojkonimów w opracowaniu Kazimierza Rymuta (1967), a następnie w całościowych *Nazwach miejscowych Polski* (ukończono już literę S; por. też popularyzatorskie teksty Jacka Sypnia i Norberta Karasia ogłaszane w „Ilcusianach”), czy hydronimów w opracowaniach dorzeczy Wisły (Duma 1999; Rymut 2001) i Warty (Rieger, Wolnicz-Pawłowska 1975; Wolnicz-Pawłowska 2006), nie prowadzono natomiast bardziej systematycznych studiów nad nazewnictwem terenowym. Ogłaszano nieliczne opracowania monograficzne mniejszych obszarów (np. Ojcowskiego Parku Narodowego; por. Śliwiński 2016), zainteresowanie budziły także nazwy jaskiń i skałek, w dużej części, jeśli nie w większości, nadane późno przez turystów, grotolazów, geografów itp. (Bijak, Rutkowski 2012). Powstawały też studia monograficzne nad pojedynczymi ciekawymi nazwami jurajskimi (np. Babik 2022).

* zbigniew.babik@uj.edu.pl; ORCID: 0000-0002-8809-3461

** rafal.szeptynski@ijp.pan.pl; ORCID: 0000-0003-2292-4151

*** sieradzkie.wsie@gmail.com

1 Pomysłodawcą artykułu był Z.B., który również opracował autorsko jego pierwotną, roboczą wersję i był odpowiedzialny za wersję ostateczną. R.S. przeprowadził część kwerend, a także przedyskutował lub zaproponował pewne literacje i etymologie (w tym – przyjętą drugiej z omówionych nazw). P.T. przeprowadził kwerendę archiwalną zbiorów kartograficznych (pracując także z materiałami w tekście niewspomnianymi). Wszyscy współautorzy zaakceptowali ostateczną postać artykułu. Wykorzystaliśmy uwagi i niektóre ustalenia źródłowe prof. Urszuli Bijak (IJP PAN) oraz wyszliśmy naprzeciw wszystkim sugestiom zgłoszonym przez recenzentów (za które składamy serdeczne podziękowania). Koszty wykonania reprodukcji map archiwalnych pokryto z prywatnych funduszy Z.B.

Na taki stan rzeczy pewien wpływ miała prawdopodobnie także świadomość nie najlepszego stanu opracowań źródłowych tej kategorii nazewnictwa. W szczególności zebrane pod koniec lat 50. XX wieku materiały nazewnicze z jurajskiej części ówczesnego województwa katowickiego (zasadniczo z powiatów zawierciańskiego, myszkowskiego i częstochowskiego, częściowo będzińskiego) pozostawały niewydane drukiem i w praktyce niedostępne badaczom (Babik 2019: 293–297). Dysponowano jedynie tomikami UN z południowej części Jury (powiatów: krakowskiego, chrzanowskiego, olkuskiego), od 1974 roku także wydaną przez Ignacego Heromińskiego matrycę powiatu częstochowskiego. Ponadto krakowska badaczka Maria Drzał (1972: 242–254) opublikowała duży zbiór (prawie 700 pozycji) ludowych i „sztucznych” nazw skałek i wychodni tego obszaru, częściowo nieznanymi nam z innych źródeł. Stan ten w ostatniej dekadzie uległ wprawdzie poprawie, a ocalałe materiały zostały w większości zdigitalizowane i umieszczone (w ograniczonym dostępie) w cyfrowym repozytorium Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, ich jakość jednak (jeśli chodzi o dokładność przeprowadzonej eksploracji terenowej) pozostawia wiele do życzenia. Wyżej ocenić można jedynie materiały zawierciańskie (w wielu wsiach zbierano ponad 20 toponimów), pozostałe powiaty wyeksplorowano niestety bardzo pobieżnie. Ponadto z powiatów zawierciańskiego i będzińskiego brakuje maszynopisów (z tzw. obiegowymi, czyli realnie używanymi w terenie postaciami nazw, często zachowującymi pewne cechy gwarowe), a maszynopis powiatu częstochowskiego, zachowany w pojedynczym egzemplarzu, jest niekompletny (podobnie jak odnaleziony niedawno olkuski).

W tej sytuacji wzrasta znaczenie materiałów kartograficznych, jakie dla tego obszaru zwłaszcza w 2. połowie XX wieku i później opracowywano i wydawano na potrzeby rynku turystycznego. Choć pierwsze powojenne mapy powiatowe (cywilne „setki” i „dwudziestki piątki” z lat 50. i 60. XX wieku) nie przynoszą jeszcze obfitego nazewnictwa terenowego, późniejsze wielkoskalowe mapy gospodarcze i turystyczne w znaczącym stopniu uzupełniają już materiały UN-owskie, a najważniejsze z nich wyekscerpowano na potrzeby rozwijanego od 1989 roku PRNG (Wolnicz-Pawłowska 2020: 44). Zasób ten nie spełnia niestety wymagań stawianych przez onomastów opracowaniom źródłowym, przede wszystkim z powodu braku ścisłej identyfikacji źródeł poszczególnych nazw. Dominują w nim pozycje pochodzące z bliżej nieidentyfikowanych (choć identyfikowalnych) map topograficznych (zwykle wielkoskalowych, od 1:50000 do lokalnych map 1:10000) oraz „wywiadu terenowego”². Niedoskonałości tego zbioru – prześwitujące znamiona gwarowe, z zasady nietolerowane w standaryzacjach, dublety (różniące się znacznie, acz wspólne z pochodzenia nazwy tych samych obiektów), rekonstruowana przy biurku charakterystyka gramatyczna (formy dopełniacza itp.) – były zauważane od dawna, co zaowocowało podjętą przez obecną Komisję Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych inicjatywą poprawienia postaci wątpliwych (Wolnicz-Pawłowska 2020: 44–50). Jesteśmy wszakże zdania, że w niektórych wypadkach rzetelna autentyfikacja wymaga wdrożenia bardziej systematycznych procedur, których projektowanie, przebieg

2 Chodzi tutaj głównie o nazwy uzyskane od lokalnych geodetów, ale niektóre mają źródło niewątpliwie książkowe.

i wyniki powinny być okazjonalnie relacjonowane w piśmiennictwie, także jako zachęta do podejmowania podobnych działań przez innych.

Termin *autentyfikacja* wprowadzamy tutaj na zasadzie wąskospecjalistycznego neologizmu, którego ściśle zdefiniowanie nie jest łatwe. Chodzi w nim o potwierdzenie budzącego wątpliwości brzmienia nazwy bądź w żywym języku, bądź w przeszłości, czyli wykluczenie możliwości, że niepokojące badacza brzmienie przekazywane (i często długotrwale powtarzane) na mapach powstało jako – niemożliwe (lub bardzo mało prawdopodobne) w warunkach naturalnej ewolucji nazwy w języku mówionym – wykolejenie graficzne, motywowane np. złym odczytaniem liter podobnego kształtu, antycypacją lub perseweracją innych liter nazwy, ostatnio nawet sąsiedztwem odpowiednich klawiszy klawiatur komputerowych. Ostateczną instancję stanowi tu sam badacz, który na podstawie własnego rozpoznania możliwości ewolucji językowej decyduje, czy zaświadczona postać mogła rozwinąć się z zakładanego brzmienia etymologicznego samorzutnie w żywym języku, bez ingerencji czynnika graficznego.

Możliwości autentyfikacji nazw jurajskich materiałem sprzed kilku wieków są obecnie dosyć ograniczone – możemy wykorzystać głównie opracowane już hasła SHGKr (materiał zasadniczo do połowy XVI wieku, wydane hasła kończą się literą O) oraz kilka wydanych lustracji królewskich przedrozbiorowego województwa krakowskiego. Powstały też opracowania regionalne wykorzystujące niepublikowany materiał archiwalny (np. Laberschek 2006; Nabiałek 2012). W najbliższym czasie rość będzie także znaczenie trafiających do internetowej domeny publicznej lub opracowywanych badawczo archiwalnych (zachowanych w jednym lub kilku egzemplarzach) rękopiśmiennych map wielkoskalowych (pomiarowych i innych), powstających zaskakująco licznie od końca XVIII wieku do czasów nam bliskich (Czochoński 2020)³. Kilka z nich również udało się wyzyskać. Wykorzystaliśmy wreszcie materiały UN-owskie, które – zwłaszcza jeżeli stwierdzamy zgodność postaci między maszynopisem i matrycą lub tomikiem – tak rozumianej autentyfikacji w zasadzie nie wymagają, jako zapisywane z żywego języka przez odpowiednio przygotowanych eksploratorów.

Niżej przedstawiamy przebieg weryfikacji brzmienia trzech kartograficznych toponimów jurajskich pochodzących z Wyżyny Częstochowskiej (terenu między Białą Przemszą a przełomowym odcinkiem Warty w okolicach Mstowa).

1. Z *Biakłem* jako nazwą skalistego wzniesienia (obecnie ze stalowym krzyżem na szczycie) położonego między podczęstochowskim Olsztynem a Górami Sokolimi Z.B. zetknął się stosunkowo wcześniej, prawdopodobnie jeszcze w początkach lat 90. XX wieku lub nawet wcześniej (Marzec i in. 1986: 36, 57, 112–114). Na tle innych zebranych w indeksie nazewniczym tego przewodnika postać ta uderzała swoją nieprzejrzystością (dotyczy to zwłaszcza fonotaktycznie osobliwego *a* po miękkiej przed tylnojęzykową). Można było zatem sądzić, że stanowi ona (tabuistyczne?) wykolejenie brzmienia *Piećło*, spotykanego w toponimii Polski (por. np. Bubak 1965: 63–66), acz niezbyt typowego dla oronimii Jury⁴.

³ Zob. też: toponimiasieradzka.blogspot.com (dostęp: lipiec 2023).

⁴ W materiałach UN-owskich z części północnej tylko *Piećło -la*, cz. wsi Siedlec w pow. częstochowskim (UNMatr CCII: 12).

Rozwiązanie problemu okazuje się jednak odmienne. W odpowiednim miejscu ekscerpowanego przez Z.B. pod koniec 2014 roku UN-owskiego maszynopisu powiatu częstochowskiego znalazła się uwaga, że postać *Biakło* (przytoczona z wykorzystanej mapy, wpisana do pierwszej kolumny maszynopisu) w Olsztynie nie jest znana, używa się natomiast postaci *Brodła -deł* (UNMasz CCII: 74 według paginacji pliku DjVu; tę postać zaproponowano również do standaryzacji). Postaci *Skatka „Brodła” pod Olsztynem* używała w swych pracach z końca lat 20. XX wieku Aniela Kozłowska (np. 1927: 330), opisująca naskalne zbiorowiska roślinne Jury. Kwerenda kartograficzna prowadzona na materiałach z 2. połowy XX i początków XXI wieku wykazała, że na części map widnieje tylko postać *Biakło* (np. Mp52-N), na niektórych tylko *Brodło* (np.: Mp25-Cz; Mp60-EP), jeszcze inne zaś notują obie postaci jako oboczne (np.: AtlWKCz, m. 1; Mp25-Olsz). Na potencjalnie najstarszej znanej nam mapie przekazującej nazwę (pruska mapa sztabowa z XIX wieku, tzw. Reymann, ark. 154: Czenstochau, por. niżej rys. 1) widnieje postać, którą odczytujemy jako <Brodka G.>, z <-a> niedomkniętym od góry i dołu⁵. Literacja dwu ostatnich grafemów jest nieco dyskusyjna; początkowo czytaliśmy zapis jako <Brodkie>. Jednakże to, co braliśmy za kropkę wieńczącą rzekome <i>, jest zapewne stanowiącym element tła kropkowaniem sygnalizującym teren zalesiony. Również grafem brany za <-e> ma pętelkę wyraźnie mniejszą niż niewątpliwe przykłady <e> w sąsiednich nazwach. Na <k>, przy słabo zaznaczonej „nodze” – prawej części grafemu (można ją wziąć za element tła), wskazuje zwieńczenie dolnego końca laski (który w wypadku <l> prawie zawsze zwięża się, lekko wyginając w prawo), poniekąd także znaczne oddalenie laski od kolejnego grafemu.

W zasobie PRNG figurują obie postaci z nieomal identycznymi koordynatami, przy *Biakle* jako źródło podano „wywiad terenowy” (!)⁶. Kwerenda internetowa ujawniła natomiast świadectwa negatywnego stosunku starszego pokolenia krajoznawców do postaci *Biakło*⁷. Fakty te niezbicie dowodzą, że *Biakło* jest błędem graficznym, który pojawił się zamiast etymologicznie przejrzystej (patrz niżej) postaci *Brodło*. Skrypcją⁸ było być może *<Bradło>, z hiperpoprawnym wobec nieliterackości motywującego wyrazu wprowadzeniem <a>, pomyłono by jedynie podobnych kształtów litery ~ czcionki <r> i <i> oraz <d> i <k> (por. omówiony niżej przykład pomylenia <b> i <k> na MpKwat). Inną możliwością byłaby reinterpretacja brzuszcza <d> protografu jako prawej strony grafemu <a>, natomiast pozostałej laski wraz z ewentualnym wykończeniem brzuszcza po jej przeciwnej stronie jako <k>.

Wydawało się zrazu, że ustalenie przaródła błędu (mapy matki, na której został popełniony po raz pierwszy i z której rozszedł się dalej) będzie trudne i żmudne, a może nawet niemożliwe. I te obawy okazały się nieuzasadnione, *Biakło* pojawia się bowiem (kol. III, sek. VII: Siewierz, Żarki) na wojskowej tzw. *Mapie Kwatermistrzostwa* (cytowanej zwykle z konwencjonalną

5 <k> jest zapewne błędem pro *<l> lub *<l>.

6 W najnowszej wersji (obecnie także w wyszukiwarce Geoportalu) pozostawiono tylko *Brodło*.

7 Por. <http://www.forumjurajskie.pl/viewtopic.php?f=23&t=4754&p=47077&hilit=Biak%C5%82o#p47077> (dostęp: lipiec 2023): „Sama nazwa Biakło wywoływała u niektórych «starych jurajskich wyjadaczy», granatową żyłę na czole. Dawniej było Brodło – nie Biakło i nie jakiś «mały giewont». Tak mawiał Zygmunt Łęcki (Wodzu) – odkrywca Waru, Jaskini Dzwonnica, jeden z założycieli Speleoklubu Częstochowskiego” (pisownia oryginalna; nb. osoba wspomniana w cytacie nosiła nazwisko Łęski).

8 Terminu tego (jak również opozycyjnych *lekcja* i *literacja*) używamy zgodnie z propozycją Andrzeja Bańkowskiego (1985: 1–2).

datą 1839), która w tym szczególnie nie miała już zapewne pierwowzoru kartograficznego (nie był nim z pewnością wspomniany wyżej przekaz z MpRey). MpKwat charakteryzuje się dużą liczbą podobnych potknięć literowych, nie tylko w zapisach nazw terenowych i wodnych, ale też łatwych do zweryfikowania ojkonimów. Postaci *Biakło* użył dość wcześnie starożytnik Marian Wawrzyniecki (1906: 104), jednak źródłem jego wiedzy była niewątpliwie ta sama mapa lub jej filiacja – autor powtórzył także inne spotykane na niej nazwy wzniesień, w tym nietyralny błąd literowy – <Knicia> pro *<Knieia> (dziś *Knieja*, na MpRey l.c. <Chnea>).

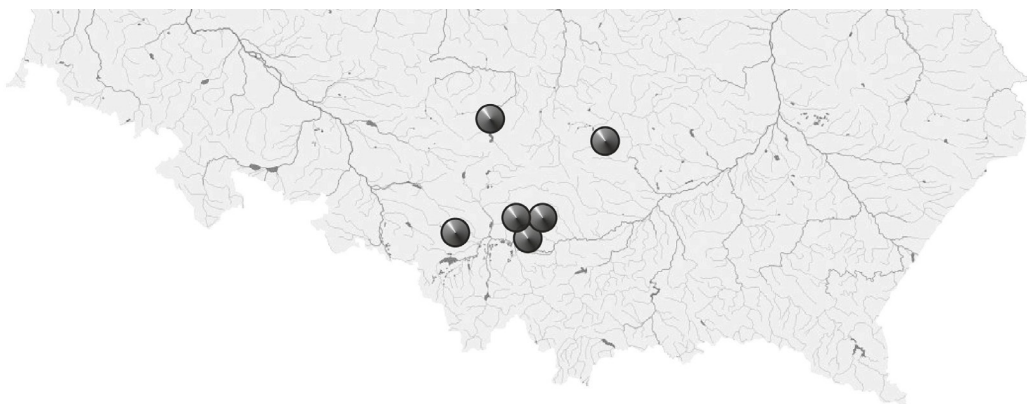
Rys. 1. Podpis <Brodka G.> na MpRey ark. 154 (BJ, sygn. 373 IV Atlasy; czarny owal dodaliśmy w programie graficznym)

Innym wczesnym źródłem narracyjnym przekazującym postać *Biakło* jest wydany w 1909 roku wieloautorski przewodnik turystyczny, w którym tak nazwany obiekt wymieniono (wraz z zagadkową *Klekocówką*) jako kopulastą skałkę mijaną po drodze z Olsztyna do „wielkiej grotty w Górach Sokolich” (PrzewCzę: 116). I w tym wypadku łatwo wykazać, że autor owego fragmentu⁹ nie znał nazw tych skał z pierwszej ręki. <*Klekocówka*> jest bowiem postacią odnotowaną na MpKwat (l.c.), ale zlokalizowaną jakieś 8 kilometrów dalej na północ, w okolicach

⁹ Według wstępu okolice Olsztyna opracował nauczyciel nazwiskiem Wróblewski.

Mirowa. We współczesnych źródłach (PRNG, mapy turystyczne; brak jednak w UNMatr CCII) figuruje ona jako *Kokocówka*, co wskazuje na pierwotne brzmienie **Kłokoc(z)ówka* (znieskształcone nieco na MpKwat), z późniejszym hiperpoprawnym usunięciem *ł > ɥ* interpretowanego jako gwarowa prelabializacja *o* po welarnej. Wróblewski zaczerpnął nazwę z MpKwat, omyłkowo przypisał ją jednak podolsztyńskiej – i odnotowanej również na tej mapie – skale noszącej podobnie zbudowaną nazwę *Lipówka*. Uwzględnienie obu postaci w tekście geologa z końca XX wieku (Różycki 1982: 111 – „na wzgórzach Biakło i Klekocówka na południe od Olsztyna”) musi zatem (choć zapewne pośrednio) opierać się na informacji z tegoż przewodnika.

Nazwa skały nie jest w toponimii polskiej izolowana, lecz wszystkie nazwy pokrewne skupiają się na stosunkowo niewielkim obszarze na północ od górnej Wisły, od Górnego Śląska po południowo-zachodnią Kielecczynę. Jako nazwę wybitnej skały wapiennej poświadczono *Brodło -ła* w dolinie Szklarki w powiecie olkuskim (UN XI: 37; PRNG). Najbardziej wszak znanym kognatem są chyba *Brodla -deł*, odnoszone do wsi i rzeczki, lewego dopływu górnej Wisły na zachód od Krakowa (NMPol I: 340, s.v. *Brodla* (2); Rymut 2001: 18; ESHP, s.v. *Brodla*). W dolinie rzeczki znajduje się grupa wydatnych skał wapiennych (tzw. Gaudynowskie Skały), od których zapewne nazwano dolinę, następnie potok i wieś. Prócz tego znamy nazwę łąki i potoku *Brodło* w okolicach Czyżówki i Myślachowic w powiecie chrzanowskim (Rymut 2001: 19; UN IV: 32). Nie zlokalizowano ściślej wsi pod Jędrzejowem, poświadczonej zapisem <*Brodli*> (*pro *<Brodlla>?!*) z 1453 roku (SHGKr I: 211; NMPol I: 340, s.v. *Brodla* (1)). W zasobie PRNG umieszczono także *Brudło* (niewątpliwie <**Bródło*>), nazwę łąki w gminie Kobiór powiatu pszczyńskiego (nad Gostynką, między Kobiorem, Gostyniem i Żwakowem, z mapy 1:10000). Przypuszczalnie i ta nazwa nawiązuje do wychodni skał wapiennych¹⁰. Natomiast *Bradło* jako rzekoma nazwa prawego dopływu górnej Wisły (zapewne Bachówki) uchodzącego vis-à-vis Brodłanki, wykazywana przez PHP II: 53, mapa 6F (por. Rymut 1996: 20) i niektóre wielkoskalowe mapy regionalne, jest raczej rezultatem pomyłki kartografów (por. uwagę U. Bijak w ESHP, s.v. *Bradło*).

Rys. 2. Rozmieszczenie polskich toponimów podejrzanych o związek z **bordlo* ‘ostaniec skalny’ (autor: Z.B.)

¹⁰ „Na powierzchni terenu lub pod cienką pokrywą zwietrzelin wapienie znajdują się na południe od Żwakowa, w Czulowie oraz w lesie przy granicy gminy Wyrzy” (Konieczny i in. 2010: 5).

W źródłach polskich apelatyw *brodło* notowano przede wszystkim w znaczeniu ‘konstrukcje do przechowywania siana lub słomy (stóg; bróg; piętro w stodole)’ (SJPdOr I: 660; SGP PAN II: 509–510). W SGP PAN II (s. 510–511, s.v. II *brodło*) podano także bardzo różniące się znaczenia ‘miejsce wodniste, bagniste’ (Swojczyce, pow. oleski), ‘bród’ (Golczowice, pow. olkuski), ‘pro-wizoryczna miedza lub ślad wydeptany w trawie lub zbożu’ (Mazowsze, Suwalszczyzna), ‘coś zrytego’ (Podlasie), ‘wielka ilość (np. ptactwa)’ (Suwalskie, gdzie brzmienie *bródło*). Jednakże wystąpienie wyrazu w nazwach skał (wzniesień lub uskoków zwieńczonych dużymi wychodniami skalnymi) dowodzi, że w nazewnictwie tej części Małopolski musiały zostać odbite niezaświadczony bezpośrednio w polskim znaczenia ‘(wystająca z gruntu) skała’ lub (ukr.) ‘rozpadlina w skale’, znane z czeskiego, słowackiego i ukraińskiego (Marusenko 1968: 218; SP I: 320–321; Mal’ko 1974: 9; najobszerniej wyraz i jego derywaty opracowała Dzendzelivs’ka 2003)¹¹, z możliwym zawężeniem znaczenia w kierunku ‘skała wapienna’.

2. Zasób PRNG zawiera nazwy *Ciesnyć* i *Ciesęc* dotyczące położonych blisko siebie obiektów terenowych pomiędzy wsiami Żelazko (gm. Ogrodzieniec) i Ryczówek (gm. Klucze). W aktualnej wersji Geoportalu pierwsza odnosi się do części lasu, druga do odkrytej oficjalnie dopiero w 1997 roku jaskini¹². Podpis *Ciesnyć* znajdujemy także na współczesnych mapach turystycznych jako nazwę przysiółka (Mp60-EP; Mp52-S)¹³ i jaskini (Mp60-EP). Z kolei Mp30-Ogr¹⁴ w obu miejscach (jaskinia i zarastające pola) ma postać *Ciesenc*. W jednym z opracowań internetowych¹⁵ natrafiłszyśmy też na kontaminacyjną zapewne formę *Ciesenyć* (*Ciesenc* ↔ *Ciesnyć*). Nazwa nie pojawia się natomiast we wcześniejszych spisach nazw miejscowości i ich części, nie znajdziemy jej również w wyszukiwarce *Słownika geograficznego*¹⁶. Nie została zanotowana podczas eksploracji UN-owskiej (brakuje jej w materiałach z powiatu olkuskiego, także w zachowanym częściowo maszynopisie), nie odnajdziemy jej na budzącej zaufanie w kwestiach nazewniczych Mp25-Olk (ark. 4), jakkolwiek zabudowania oznaczono. Obie postacie można sprowadzić do wspólnej praformy *Ciesęc* przy założeniu omyłkowego przestawienia liter w literalnym zapisie lokalnej postaci nazwy *Ĉesyńć (z oczekiwanym gwarowym rozłożeniem nosówki w tej pozycji; por. AGP III: mapa 102). Z.B. początkowo sądził zatem, że *Ciesęc* może odzwierciedlać starsze brzmienie *Cieszęć, związane z dawnym praesens **cieszę cieszesz*¹⁷ < *tešǫ tešešb.

11 Poza tym w słowiańszczyźnie występują określenia ogrodzeń, płotów lub palisad (zwłaszcza na południu w strukturze *zabordlo). W mikrotoponimii czeskiej odnotowano 10 opartych na tym wyrazie gniazd we wschodniej części kraju (SPJČ V: 20–21).

12 Por. Polonius, Sławiński 1997; <https://zachodniamalopolska.pl/639-zachodniamalopolska-jaskinia-ciesenc-ciesnyc> (dostęp: lipiec 2023) („do środka prowadzi krótka, ciasny korytarzyk”). Jak widać, w nowszych opisach jaskini pojawiają się oba te warianty (*Ciesenc* i *Ciesnyć*). Według Wojciecha Kuczaka (1997: 6) ludność miejscowa używa(ła) formy gen. *Ciesencia*.

13 Wskazują na to umiejscowienie napisu oraz krój użytych liter.

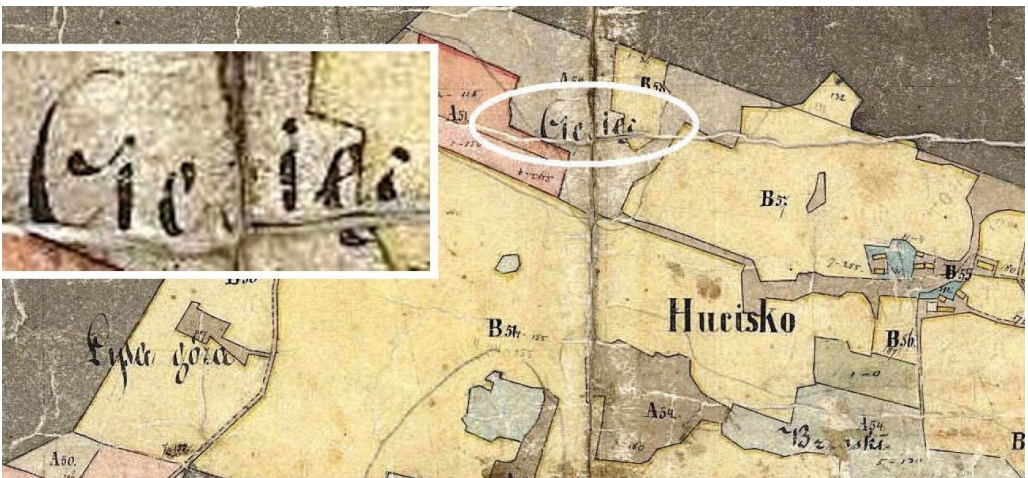
14 Według zamieszczonej notki redakcyjnej konsultacje i korektę przeprowadziła przed wydaniem mapy Iwona Pakula-Bloch.

15 <https://silo.tips/download/jaskinie-pomostu-krakowskiego> (dostęp: lipiec 2023).

16 http://dir.icm.edu.pl/pl/Sloownik_geograficzny/ (dostęp: lipiec 2023).

17 Dziś *ciosam*, odnowione według tematu bezokolicznika *ciosać*.

Podczas turystycznego pobytu Z.B. w Ryczowie latem 2020 roku udało się jednak przeprowadzić wywiad terenowy. Napotkani autochtoni (trzech panów w średnim wieku posługujących się polszczyzną ogólną) oprotestowali podaną im z mapy formę *Ciesnyć*, poprawiając ją stanowczo na *Ciesięć* („My mówimy *Ciesięć!*”). Postać taka – zapisana jednak kuriozalnie jako *<Cieśeńc>* – pojawia się także jako nazwa jaskini w Uchwale Rady Gminy Klucze nr XLIII/290/05, skąd trafiła do „Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego” nr 285 (s. 13112). Odnaleźliśmy ją też na starszej o przeszło sto lat rękopiśmiennej mapie dóbr Ryczówek (Iwanicki 1863) w zapisie, który odczytujemy jako *<Cie[...]ięć/c>*¹⁸ – wprowadzie **<[...]>* znajdujące się w miejscu zagięcia arkusza jest mocno zatarte lub wręcz niewidoczne, jednakże dobrze widoczne „jotujące” *<i>* wyklucza lekcję †*Ciesęć/c*.

Rys. 3. Fragment rękopiśmiennej mapy Ryczówka z podpisem *Cie[s]ięć/c* (biały owal dodaliśmy w programie graficznym). Inne widoczne nazwy to (od lewej): *Lysa góra*, *Hucisko* i (?) *Brzoski*

Źródło: J. Iwanicki, *Plan Pomiaru dóbr Ryczówek, położone w Powiecie Olkuskim, Gubernii radomskiej, Okregu Olkuskim pomierzone w 1863 roku przez Józefa Iwanickiego, jeometra P. k. l.*, 1863 [rękopiśmienna mapa w zbiorach AP w Katowicach, sygn. 12/181/0/-/252].

Potwierdzoną w ten sposób postać trudniej powiązać ze współczesnymi postaciami kartograficznymi, nie jest to jednak niemożliwe. Można przypuszczać, że ich pierwowzorem było **<Ciesynć>* jako zapis gwarowego *Ćeśynć, przy czym miękkości *ś* nie oznaczono bądź omyłkowo, bądź z racji nietypowości (czy wręcz niedopuszczalności) połączeń *<siy>* czy *<śy>* w pisowni polskiej. Postać graficzna **<Ciesynć>*, której *yn* wyczuwano jako cechę nieliteracką, zostałyby z kolei w jednej z filiacji poprawiona na *<Ciesęć>*. Innym rozwiązaniem, którego wszakże z racji chronologicznych i etymologicznych nie preferujemy, byłoby przyjęcie bardzo niedawnego asymilacyjnego zastąpienia starszego *-s-* przez *-ś-* (*Ćeseńć* > *Ćeśeńć*). Postać

18 W zapisach nazw na tej mapie nie ma żadnego (innego) przykładu grafemu *<ć>* (ani *<ś>*). Diakrytyki miewają zróżnicowane kształty, bywają też pomijane (*<Swiniuszka>* bis, *<Sciegna>*, *<Grabowka>* i in.).

<Ciesnyć> wydaje się niepoświadczona w żywym języku, wobec czego należy objaśniać ją jako czysto graficzną (omyłkowe przestawienie liter).

Objaśnienie postaci *Ciesięć* jest również niełatwe – nie udało się znaleźć do niej dokładnych słowiańskich nawiązań apelatywnych, lecz z pewnym prawdopodobieństwem możemy potraktować ją jako odapelatywną nazwę wąwozu¹⁹ związaną z rodziną przymiotnika *ciasny* < *těsnŭ (< *těsknŭ). Najbliżej stoi *těsnŭcb, kontynuowany w znaczeniu ‘wąwóz’ w słownictwie (ESSJ IV: 174, s.v. *těsen*, tu także ‘wąskie koryto rzeki’), niektórych gwarach serbskich i chorwackich (Schütz 1957: 45; Bogdanović 2008: 482) i macedońskim (Vidoeski 1999: 157). Oczekiwanymi kontynuantami takiego wyrazu byłyby nom.–acc. *Ciešniec, w przypadkach zależnych *Ciešńc-, co jednak mogło zostać łatwo zastąpione „poręczniejszym” (mniej narażonym na redukcje zrywające jedność tematu z mianownikiem) *Ciešieńc- (*Ciešniec *Ciešieńca itd.), wzorowanym na licznych w naszym nazewnictwie strukturach na **-bnŭcb*. Postać ta mogła z kolei podlegać nietypowej, ale motywowanej nagromadzeniem palatalnych²⁰ progresywnej asymilacji do *Ciešieńc*-, skąd nowy nom.–acc. *Ciešieńc* (gwar. *Ćešyńc*)²¹, zapisywany jako *Ciešięć*²². Taka rekonstrukcja brzmienia i historii nazwy wydaje się nam w chwili obecnej bardziej prawdopodobna niż rozważane dwie inne, których z braku miejsca tu nie dyskutujemy. Być może innym śladem tego wyrazu jest nazwa położonego mniej więcej 8 kilometrów dalej na południe (wieś Klucze) lasu *Cieszyniec* (UN XI: 48; gwar. *Ćešyńec* < ?*Ćešyńec, podciągnięte następnie pod znaną nazwę miasta nad Olzą?).

3. Nazwa rzeczna *Szczelkica* weszła do obiegu toponomastycznego po zamieszczeniu jej w *Hydronimii Wisły* (HW: 140, odcinek 341 „dopływy Pilicy od źródeł do Żebrówki”) i przypisaniu niezidentyfikowanemu lewemu dopływowi Krztyni. Opracowanie to, choć zamieszcza wykaz wykorzystanych materiałów źródłowych, nie przypisuje źródeł i odpowiednich im miejsc poszczególnym przekazom nazewniczym, co poważnie utrudnia czytelnikom kontrolę i krytykę przekazów wątpliwych. Należy do nich również struktura *Szczelkica*, na tle polskiego systemu toponomastycznego nietypowa z racji zachowania niezmienionej tylnojęzykowej przed sufiksem *-ica*. W tej sytuacji Z.B. początkowo podejrzewał, że być może przekazana forma powstała wskutek uproszczenia jakiejś bardziej skomplikowanej grupy spółgłosek,

19 Głęboki i wąski wąwóz znajduje się w noszącym tę nazwę lesie (w jego południowej części) na północ od przysiółka Cies(i)ęć.

20 Podobne zmiany asymilacyjne podejrzewano w toponimach *Ocieść* (zapewne < *Ociesiec*; por. NMPol VIII: 35), *Gójsć* ~ *Gójs(z)c(z)* < *Goździec* (Bańkowski 1982: 137; NMPol III: 211–212, 289–290) oraz toponimu i limnonimu *Wonieść* < ?*Woniesiec* (Bańkowski 1982 l.c.; inaczej Babik 2001: 322–323).

21 O ile asymilacja *c > ć* poprzedziła odnowienie mianownika („nieruchomienie” -*c*- produktywnego sufiksu wydaje się mało prawdopodobne), o tyle skrypcę Józefa Iwanickiego należałoby rekonstruować jako *Ciešięć*, niezależnie od rzeczywistej postaci grafemu postawionego na mapie. Inną możliwością objaśnienia byłoby przyjęcie nieregularnej, perseweracyjnej nazalizacji *e* (*Ciešniec > *Ciešieńc), a następnie, po asymilacji miękkościowej i rozłożeniu nosówki, dysymilacyjnego zaniku pierwszego *ń* (*Cešyńic > *Cešyńic*). Objasnienie to postuluje jednak w sumie aż trzy nieregularne zmiany fonetyczne i jedną morfologiczną (odnowienie przypadków zależnych).

22 Na gruncie tej etymologii dyskusyjne jest, jak obecnie należałoby standaryzować tę nazwę. Z pewnością jednak nie powinny przy tym odgrywać roli względy podnoszone przez niespecjalistów (por. Bijak, Rutkowski 2012: 34), w tym zwłaszcza rzekoma „licentia orthographica” odkrywców jaskiń czy twórców ich nazw. Należałoby przede wszystkim dążyć do zachowania jedności z funkcjonującymi paralelnie współrzedzonymi formami nazw innych obiektów w okolicy.

z których zanikła oddzielała pierwotnie przednią od tylnojęzykowej. Podobny tok myślenia był zapewne udziałem Jerzego Duma, co doprowadziło go do swego rodzaju lapsusu – wskazując odpowiednie miejsce HW, badacz podał nazwę jako *Szczelknicza* (Duma 1999: 85 s.v.), choć w źródle widnieje postać *Szczelkica* (błąd ten powtarza ESHP, s.v. *Szczelknicza*). J. Duma próbował łączyć hydronim z hipotetycznym polskim refleksem apelatywu *ščelōka (: *ščelb) ‘szczelina’, przyjmując późne dodanie sufiksu *-nica* (skąd brak zmiany tylnojęzykowej). Jednakże praforma taka wydałaby polskie *szczółka (**szczółka?*), a zakładana późna chronologia sufiksacji – zakładana z racji zachowania bez zmian grupy *-lk-* – nie pozwala na postulowanie wprowadzania alternacji *o* → *e* jako współformantu takiej derywacji. Oczekiwalibyśmy zatem raczej niezaświadczonego brzmienia *Szczółknicza (**Szczółknicza?*). W późniejszej literaturze postacią *Szczelknicza* operowały m.in. autorki NWP (I: 293, obok *Szczelkica!*) i U. Bijak (2013: 143).

Przeglądając turystyczne fora jurajskie, Z.B. przypadkiem natknął się na załączony w jednym z postów fragment skanu *Mapy Kwatermistrzostwa* (kol. III, sek. VIII: Szczekociny) zawierający podpis *Szczelkica* odniesiony na wysokości Zdowa do górnego (źródłowego) biegu Białki, liczącego około 17 kilometrów długości lewego dopływu Krztyni.

Rys. 4. Podpis <Szczelkica> na MpKwat (biały owal dodaliśmy w programie graficznym)

W dyskusji nad tym ustaleniem U. Bijak zwróciła uwagę na oboczną postać nazwy tejże Białki *Szczerbnica* (odnotowaną także w HW l.c.), udokumentowaną kilkoma częściowo niezależnymi od siebie zapisami z XVIII–XIX wieku (Duma 1999: 11, s.v. *Białka* (1); ESHP s.v. *Białka* (8)). Obecnie nie powinno zatem ulegać wątpliwości, że prażródłem postaci *Szczelkica* jest przekaz MpKwat, który wobec tożsamości denotatu i daleko posuniętego podobieństwa formy wypada uznać za czysto (karto)graficzne wykolejenie postaci *Szczerbnica. Skumulowane błędy polegałyby na pomyleniu – zapewne podczas odczytywania rękopisu na którymś z etapów pracy nad mapą – cechujących się zbliżonymi kształtami (kaligraficznymi?) liter <r> i <l>, <k> i <b>, oraz opuszczeniu <n> (choćby *-ń-* mogłoby zaniknąć i w żywym języku już wcześniej). Błędną postać powtórzył ekscerpujący tę mapę Walery Kopernicki (1883: 19), za nim z kolei kompilatorzy HW (mylnie zresztą interpretując jego przekaz)²³ i późniejsi autorzy.

23 Lewy dopływ rzeki Pradła, dopływu Pilicy – czyli Krztyni (por. Duma 1999: 42). Z opisu w indeksie (Kopernicki 1883: 117) wynika jednak wprost identyfikacja z Białką, niewspomnianą na s. 19: „Szczelkica, Białka, l. Pradły, l. Pil., l. Ws.”.

Słowiańskie refleksy apelatywów z rdzennym *ščrb- (pol. *szczymb(a)* > *szczerb(a)* i in.) ukazują się najczęściej w znaczeniu anatomicznym ‘luka w uzębieniu, szczerbe; osoba o takiej wadzie’, rzadziej ‘wyszczerbienie ostrza’ (por. ESSJ IV: 24, s.v. *ščrb*), jednak w kilku językach leksykalnie poświadczono także znaczenia topograficzne. Z obszaru polskiego Podhala znaczenie ‘przełęczka ostro wcięta w grzbiet górski, albo też niewielkie wcięcie w grani’ (*szczerbe* i dem. *szczerbina*) podali Witold Henryk Paryski i Zofia Radwańska-Paryska (1995: 1185; por. też Nitsche 1964: 32). W Tatrach nazwę *Szczerbe* nosi kilka takich obiektów (Jurczyńska-Kłosok 2020: 385–386), m.in. charakterystyczna luka w grzbiecie Giewontu (na wysokości szyi Śpiącego Rycerza). Znaczenie to znane było także czeskiemu i słowackiemu (Mal’ko 1974: 72), obok ‘wąwóz, rozpadlina; szczelina’ (postacie czes. *štěrba*, *štěrbina*, śl. *štrba*, *šćirba*, *šćerba*, *štrbina*). Innym podhalańskim znaczeniem derywatu *scyrbina*, o wiele obficiej odbitym w nazewnictwie tatrzańskim (Jurczyńska-Kłosok 2020: 386–396), jest ‘szczelina skalna’ (Kąś 2019: 24). Na południu notowano śl. *škrbina* ‘grań skalna’ (ESSJ l.c., z Cigaleta) dla obocznego wariantu **skrb-*, natomiast dla **ščrb-* maced. *štrbina* ‘urwisko skały, kamiennego bloku (*odron od karpa, od kamenliv blok*)’ (Vidoeski 1999: 177; autor przytacza także za Afanasijem M. Seliščevem toponimy *Štrbec*, *Strbec* z terenu Albanii). Z Serbii dysponujemy przekazem *štrblina* ‘stroma ściana na zboczu (*ostró stenje po kosi*)’ (Bogdanović 2008: 487). Velimir Mihajlović (1970: 178, tamże przykłady pokrewnych toponimów) przytaczał ponadto znaczenie ‘duża przełęcz (*grubi prevoj*)’ z czarnogórskich Rowców (za Mato Pižuricą) i ‘stromie wzniesienie (*strmo brdo*)’ za słownikiem Joakima Stulicia z początków XIX wieku.

Szczernica nie jest w każdym razie najstarszą w świetle dokumentacji nazwą tego obiektu wodnego – wcześniej źródła notują nazwy: *Zdów*, *Biała* i *Dzibica*. Nazwa rzeczki, o ile nie ponowiono jej z „suchej” nazwy terenowej lub nie utworzono od takiej formantem *-nica*, nawiązywałaby zatem do jakiejś, nawet może niezbyt imponującej, „bramy krasowej” przy jej korycie lub po obu jego stronach, względnie wąwozu – chociażby około osiemsetmetrowej szerokości przełomu doliny rzeczki bezpośrednio na północ od góry Słupsko, po obu stronach obecnego zbiornika wodnego na Białce.

Ograniczenia objętościowe „Języka Polskiego” pozwoliły nam na omówienie tylko trzech z większej grupy rozpoznanych przez nas sytuacji badawczych. Dyskusję pozostałych zamierzamy (może w szerszym gronie współautorskim) przeprowadzić w innym miejscu. Mamy wszakże nadzieję, że również inne obszary i województwa, niezależnie od pozostających obecnie w sferze nieokreślonych życzeń planowych badań nad mikrotoponimią w skali ogólnopolskiej, zostaną objęte podobnymi pracami weryfikacyjnymi.

Źródła

AtlWKcz: *Wyżyna Krakowsko-Częstochowska. Atlas*, Eko-Graf, Wrocław 2004.

ESHp: *Elektroniczny słownik hydronimów Polski* (online: <https://eshp.ijp.pan.pl>, dostęp: lipiec 2023).

Heromiński I. 1974: *Indeks urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych powiatu częstochowskiego według stanu na 31 XII 1970*, „Ziemia Częstochowska” X, s. 523–548.

- HW: *Hydronimia Wisły*, cz. 1: *Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. P. Zwoliński, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1965.
- Iwanicki J. 1863: *Plan Pomiaru dóbr Ryczówek, położone w Powiecie Olkuskim, Gubernii radomskiej, Okręgu Olkuskim pomierzone w 1863 roku przez Józefa Iwanickiego, jeometra P. k. l.* [rękopiśmienna mapa w zbiorach AP w Katowicach, sygn. 12/181/ol-/252].
- Kopernicki W. 1883: *Rzeki i jeziora. Tekst objaśniający do mapy hydrograficznej dawniej Słowiańszczyzny, części północno zachodniej*, Gebethner i Wolff, Warszawa.
- Mp25-: Powiatowe mapy topograficzne (cywilne) Zarządu Kartograficznego Sztabu Generalnego LWP (tzw. obrębówki). Wykorzystano mapy -*Cz*, -*Olk*, -*Za* (skrótów odpowiadają nazwom powiatów), 1:25000, Warszawa 1961.
- Mp25-Olsz: *Gmina Olsztyn. Mapa turystyczna*, 1:25000, Compass (wyd. 3), Kraków 2012.
- Mp30-Ogr: *Gmina Ogrodzieniec. Mapa turystyczna*, 1:30000, Kartogram, Bolechowice 2017.
- Mp52-N: *Jura Krakowsko-Częstochowska. Część północna*, 1:52000, ExpressMap, Warszawa 2019.
- Mp52-S: *Jura Krakowsko-Częstochowska. Część południowa*, 1:52000, ExpressMap, Warszawa 2019.
- Mp60-EP: *Jura Krakowsko-Częstochowska*, 1:60000, Euro Pilot, Warszawa [bez daty].
- MpKwat: *Topograficzna karta Królestwa Polskiego...*, ok. 1:126000, Warszawa 1839.
- MpRey: *Reymanns Spezialkarte: Geographische Spezialkarte von Deutschland und angränzenden Ländern*, 1:200000, Berlin-Potsdam 1806-1843.
- NWP I: W. Szulowska, E. Wolnicz-Pawłowska, *Nazwy wód w Polsce*, cz. 1: *Układ alfabetyczny*, (współpraca J. Strzelecka), Semper, Warszawa 2001.
- PHP II: *Podział hydrograficzny Polski*, cz. 2: *Mapy* (skala 1:200000), red. H. Czarnecka, Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej, Warszawa 1980.
- PRNG: *Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych* (<https://www.geoportal.gov.pl/dane/panstwowy-rejestr-nazw-geograficznych>, dostęp: lipiec 2023).
- UN: *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, z. 1-197, Urząd Rady Ministrów, Warszawa 1963-1975.
- UNMasz: tzw. maszynopisy profesorskie *Urzędowych nazw...* [w archiwum Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, część digitalizacji w Repozytorium Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk].
- UNMatr: matryce niewydanych tomików UN-owskich [w archiwum Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, część digitalizacji w Repozytorium Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk].

Bibliografia

- AGP III: K. Dejna, S. Gala, *Atlas gwar polskich*, t. 3: *Śląsk*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2000.
- Babik Z. 2001: *Najstarsza warstwa nazewnictwa na ziemiach polskich (w granicach wczesnośredniowiecznej Słowiańszczyzny)*, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”, Kraków.
- Babik Z. 2019: *Tzw. akcja UN-owska (1954?-1970?) – projekt, przebieg, efekty, próba oceny*, „Onomastica” LXIII, s. 291-313.
- Babik Z. 2022: *O zagadkowej nazwie Os(s)ona (i mitycznym Edwardzie Ossonie)*, [w:] A. Budziak, W. Hojsak (red.), *Słowem przenikanie. Szkice o języku i kulturze*, Scriptum, Kraków, s. 19-30.
- Bańkowski A. 1982: *Zmiany morfemiczne w toponimii polskiej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Bańkowski A. 1985: *Lekcje wątpliwe staropolskich antroponimów dwuczłonowych*, „Slavia Occidentalis”, nr 42, s. 1-12.
- Bijak U. 2013: *Nazwy wodne dorzecza Wisły. Potamonimy odaplatywne*, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków.
- Bijak U., Rutkowski M. 2012: *Problemy ze standaryzacją nazw polskich jaskiń*, „Archiwum Fotogrametrii, Kartografii i Teledetekcji”, t. 23, s. 29-35.
- Bogdanović N. 2008: *Zemļopisna i ņoj srodna leksika jugoistočne Srbije*, „Srpski dijalektološki zbornik” LV, s. 429-518.
- Bubak J. 1965: *Nazwy przeniesione w polskiej toponomastyce. Cz. I*, „Onomastica” X, s. 50-73.
- Czochoński M. 2020: *O geodezyjnych dowodach pomiarowych dla Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Królestwie Polskim*, Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie, Kutno.
- Drzał M. 1972: *Wybrane zagadnienia ochrony przyrody Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej*, „Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej”, t. 1, s. 211-268.

- Duma J. 1999: *Gewässernamen im linken Zuflussgebiet der Weichsel zwischen Pilica und Brda*, F. Steiner, Stuttgart.
- Dzdzendzelivs'ka N. 2003: *Slovac'ke Bradlo i jogo slovàns'ki vidpovidniki*, [w:] P. Žeňuch (red.), *Život slova v dejinách a jazykových vzťahoch (na sedemdesiatiny profesora Jána Doruľu)*, Slavistický kabinet SAV, Bratislava, s. 90–98.
- ESSJ IV: F. Bezłaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, četrtá knj.: š–ž, dopolnila in uredila M. Furlan, M. Snoj, Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Ljubljana 2005.
- Jurczyńska-Kłosok A. 2020: *Nazewnictwo Tatr Wysokich. Konceptualizacja przestrzeni górskiej*, Oficyna Wydawnicza „Wierchy”, Kraków.
- Kąś J. 2019: *Ilustrowany leksykon gwary i kultury podhalańskiej*, t. 9: Pow–Sce, Towarzystwo Kulturalne „Sokół”, Nowy Sącz.
- Konieczny W., Wieland Z., Romańczyk M. 2010: *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Tychy. Etap IB. Weryfikacja i uzupełnienie materiałów planistycznych sporządzanych na potrzeby zmiany studium, analizy wzajemnych współzależności i uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego. Opracowanie ekofizjograficzne*, Biuro Rozwoju Regionu, Katowice–Tychy.
- Kozłowska A. 1927: *Naskalne zbiorowiska roślin na Wyżynie Małopolski*, „Rozprawy Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Polskiej Akademii Umiejętności”, Dział AB, nr 67, s. 325–374.
- Kuczak W. 1997: *Dzieje poznania Jaskini Ciesęc*, „Jaskinie Wyżyny. Informator”, nr 18, s. 3–6.
- Laberschek J. 2006: *Częstochowa i jej okolice w średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków.
- Mal'ko R.N. 1974: *Geografičeskaâ terminologiâ češkogo i slovackogo âzykov (na obšeslavânskom fone)*, Nauka i tehnika, Minsk.
- Marusenko T.A. 1968: *Materialy k slovarû ukraïnskikh geografičeskikh apellâtivov (nazvaniâ rel'efov)*, [w:] V.V. Martynov, N.I. Tolstoj (red.), *Poles'e (lingvistika, arheologiâ, toponimika)*, Nauka, Moskva, s. 206–255.
- Marzec L., Mazurek K., Suhecki T. 1986: *Wyżyna Krakowsko-Częstochowska. Przewodnik turystyczny*, wyd. 2 poprawione, Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- Mihajlović V. 1970: *Prilog rečniku srpskohrvatskih geografskih termina*, „Prilozi proučavañu jezika”, nr 6, s. 153–181.
- Nabiałek K. 2012: *Starostwo olsztyńskie od XIV do połowy XVII wieku*, Towarzystwo Naukowe Societas Vistulana, Kraków.
- Nitsche P. 1964: *Die geographische Terminologie des Polnischen*, Böhlau Verlag, Köln–Graz.
- NMPol: *Nazwy miejscowe Polski. Historia – pochodzenie – zmiany*, t. 1–16, red. K. Rymut, B. Czopek-Kopciuch, U. Bijak, P. Swoboda, Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, Pracownia Toponomastyczna, Kraków 1996–2021.
- Paryski W.H., Radwańska-Paryska Z. 1995: *Wielka encyklopedia tatrzajska*, Wydawnictwo Górskie, Poronin.
- Polonius A., Sławiński J. 1997: *Jaskinia Ciesęc*, „Jaskinie Wyżyny. Informator”, nr 18, s. 1–3.
- PrzewCzę: *Przewodnik po Częstochowie i okolicy. Z 40-ma ilustracjami, planem m. Częstochowy i mapą okolic*, nakład Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Warszawa 1909.
- Rieger J., Wolnicz-Pawłowska E. 1975: *Nazwy rzeczne w dorzeczu Warty*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Różycki S.Z. 1982: *Objawy mutonizacji i denne moreny „egzaracyjne” z materiału lokalnego na północnym obrzeżeniu Wyżyny Małopolskiej*, „Biuletyn Geologiczny Wydziału Geologii Uniwersytetu Warszawskiego”, nr 26, s. 107–159.
- Rymut K. 1967: *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Rymut K. 1996: *Rechte Zuflüsse zur Weichsel zwischen Soła und Dunajec*, F. Steiner Verlag, Stuttgart.
- Rymut K. 2001: *Gewässernamen im linken Zuflussgebiet der Weichsel zwischen Przemsza und Pilica*, F. Steiner Verlag, Stuttgart.
- Schütz J. 1957: *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Akademie-Verlag, Berlin.
- SGP PAN: *Słownik gwar polskich*, red. M. Karaś (*Źródła*, t. 1), J. Reichan (t. 2–9, z. 2), S. Urbańczyk (t. 2–5), J. Okoniowa (t. 6–9, z. 2), B. Grabka (t. 7–10, z. 3), R. Kucharzyk (t. 9, z. 2–t. 10, z. 3), t. 1–3, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1977–1991; t. 4–10, Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków 1992–2021.
- SHGKr I: *Słownik historyczno-geograficzny województwa krakowskiego w średniowieczu*, t. 1, red. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985–1986.
- SP 1: *Słownik prasłowiański*, t. 1: A–B, red. F. Sławski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1974.
- SPJČ V: *Slovník pomístních jmen v Čechách*, t. 5: Bra–Buc, red. J. Matúšová, Academia, Praha 2009.
- Śliwiński W. 2016: *Nazwy terenowe z obszaru Ojcowskiego Parku Narodowego i okolic*, [w:] J. Partyka (red.), *Monografia Ojcowskiego Parku Narodowego. Dziedzictwo kulturowe*, Wydawnictwo Ojcowskiego Parku Narodowego, Ojców, s. 389–402.
- Vidoeski B. 1999: *Geografskata terminologija vo dijalektite na makedonskiot jazik*, MANU, Skopje.

- Wawrzyniecki M. 1906: *Poszukiwania archeologiczne w Królestwie Polskiem dokonane przez Maryana Wawrzynieckiego i Szczęsnego Jastrzębowskiego w 1903 roku*, „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” VIII, s. 88–107 i 8 tablic.
- Wolnicz-Pawłowska E. 2006: *Nazwy rzeczne dorzecza Warty od źródeł do ujścia Prozny*, DiG, Warszawa.
- Wolnicz-Pawłowska E. 2020: *Podstawowe zasady standaryzacji nazw obiektów fizjograficznych w Polsce. Cz. II*, „Onomastica” LXIV, s. 41–52.

Summary

Toward an authentication (and etymological interpretation) of doubtful cartographic forms of terrain and water names from the Częstochowa Upland. Some experiences

Keywords: authentication of naming conventions, toponymy of the Kraków-Częstochowa Upland, *Biakło*, *Ciesęć*, *Szczelkica*.

The article presents some procedures enabling us to authenticate officially used, albeit underdocumented and not always reliable (near-)contemporary Polish microoikonyms and microtoponyms. These are in principle aimed at multiplying and, subsequently, re-examining variants of a given name attested independently by different types of written and/or oral sources. This is done in order to learn which of them could have been transmitted in an undisturbed way and can be accounted for in etymological terms more plausibly. After providing some general remarks related to the research of the Polish Jura toponymy, we identify certain graphically distorted cartographic forms from that area (*Biakło* < *Brodło*, *Ciesnyć* ~ *Ciesęć* < *Ciesięć*, *Szczelkica* < *Szczerbnica*) and try to justify etymologically the variants considered authentic.